

NEMZETKÖZI KITEKINTÉS

Dr. Beszteri Béla

Merre tart a világ az államszocializmus összeomlása után?

A történelem menete nem évszámokhoz, század- vagy ezredfordulókhoz igazodik. 1994-et írunk, de már 1989-90 óta új történelmi korszak, a hidegháború utáni korszak vette kezdetét. A "rövid XX. század", amely sajnálatosan a Balkánnal kezdődött és a Balkánnál ért véget, már a történelmi értelemben véget ért, és benne vagyunk a XXI. században. S mindez anélkül ment végbe, hogy a század elején tornyosuló problémák megoldódtak volna.

Történelmi tanulság és figyelmeztető jel a jövőkutatók számára, hogy közép- és kelet-európai változások: az államszocializmusok európai bukása és a Szovjetunió szétesése váratlanul érték a társadalomkutatókat és a politikusokat; nem számítottak a rendkívül gyorsan és közel egyidejűleg végbement rendszerváltozásokra, a szovjet birodalom felbomlására 1989-90-ben, illetve 1991-ben. Ennek következtében csak utólag kezdték elemezni azokat. Így a változások belső lényegének, minőségi jellemzőinek értelmezése is igen eltért és eltér egymástól.

Ez is azt mutatja, hogy a jövő megismerése példátlanul nehéz, szinte megoldhatatlan feladat, hiszen a történelem menete kiszámíthatatlan, minthogy Kierkegard szavaival: "Az életet csak előre tekintve lehet élni, ám megérteni csak visszatekintve lehet."

Figyelmeztető tanulság: "A napjainkban folyó rendkívüli változások megértéséhez és a stratégiai gondolkodáshoz nemcsak morzsákra, elemi adatokra és felsorolásokra van szükségünk. Azt is látni kell, hogy a különböző változások miképpen függnek össze." (Toffler 1993: 6.)

1. 1989-91: történelmi korszakhatár, a hidegháború vége

Az 1989-1990 és 1991-es évek korszakhatárt jelentő történelmi változásai következtében véget ért a hidegháború korszaka. A kapitalizmus természetéből fakadóan győztesen kerülhetett ki a szocializmus szovjet modelljeként megvalósult eddig ismert változataival szemben, mert képes az alkalmazkodóképességre, a válságok leküzdésére, a benne lévő életerő és lendület a titka a rendkívüli életképességének.

A kapitalizmus azért sokkal hatékonyabb a szocializmusnál, mert érintetlenül hagyta a magántulajdont és pártolja a magánkezdeményezést. Az államszocializmus merev politikai rendszere, vezérelt tervutasításos gazdálkodása és ideológiai rendszere nem bizonyult hatékonynak: nem tette lehetővé a bővülő és minőségi termelést, a jólét és a szabadság érvényesülését sem.

A közép- és kelet-európai demokratikus fordulat a polgári jóléti állam győzelmét jelentette a kommunista ideológia felett. A fejlett tőkés országok kormányainak többsége hatékonyan működő gazdaságot teremtett, a piac súlyosan káros hatásait enyhíteni tudta a társadalmi szolidaritással és az esélyegyenlőséget mérséklő szociális gondoskodással, a humánus értékek védelmével, a környezet- és természetvédelemmel. A magántulajdon primátusát, a tőkefelhalmozást és a gazdagodást elismerte és elismeri; tehát a képviselői - többpárti demokrácia és a piacgazdaság talaján áll. A polgári világrenden belül állva jórészt sikerrel szorítja vissza a polgári társadalom kapitalista természetét.

A nyugati politikai zsargonban a "kommunizmus bukásának" nevezett fordulat, a szocialista modernizálódási kísérlet kudarca eufórikus hangulatot indukált Nyugat-Európában és az Egyesült Államokban. Az enyhülés, a demokrácia, a piac diadalmenetéről beszéltek és írtak. Elfogadták Francis Fukuyama látomását, hogy a világ fejlődé-

sének végállomására érkezett, bekövetkezett a "történelem vége", a liberális demokrácia és a kapitalizmus világalma elkerülhetetlen. (Fukuyama 1992: 42, 48.)

Valóban fantasztikus a változás: az európai államszocializmusok és a Szovjetunió összeomlásával megszűnt a kétpólusú világ. Nincs többé **termonukleáris világháborúval fenyegető veszély** a két szuperhatalom és szövetségesei között. Lejárt a univerzális konfrontációk ideje. Az Egyesült Államok a világ egyetlen szuperhatalmává lett.

Úgy tűnt, az **Egyesült Államok és Nyugat-Európa értékei, politikai ideáljai, gazdasági magatartásformái: a demokrácia és a piacgazdaság megteremtése, világméretű térhódítása** csak idő kérdése. Ráadásul ezek az értékek és magatartásformák a világ több részén elérendő célként, vágyként nyertek támogatást. Még az önértékelési zavarokban szenvedők is az emberi jogokra, a demokráciára, a nemzetállamra, a piacgazdaságra hivatkoznak.

Az Egyesült Államok kormányzata és politizáló körei meg voltak győződve arról, hogy mivel Amerika maradt az egyetlen szuperhatalom, az "amerikai béke" köszönt a világra.

Nem sok idő telt el a nagy örömmámor után, s az elemzők figyelmét felkeltette a nyugati demokráciák súlyos problémáinak feltárása és a világ más térségeiben jelentkező válságok megszámlálhatatlan sora.

"A történelem vége? - teszi fel a kérdést Claude Julien. A történelem egy új szakaszának kezdete, amely zaklatott és veszélyekkel teli lesz." (Julien 1992)

Mínthogy a világ szerves egész, a szovjet világbirodalom szétesése nem hozta el a Nyugaton a győzelem biztos tudatában **elképzelt örömteli jövőt a nyugati féltekén sem**. Nem jött el a másik bukásának következtében remélt nagy felvirágzás, a boldog kor. A bipoláris világ megszűnése nem hozott gazdasági fellendülést.

A hidegháború utáni világ szélsőségesebb, több konfliktust rejt magában mint az ellensúlyok polarításán nyugvó korábbi. A csalódás a reményekben a fejlett demokráciákban és a posztszocialista országok lakosságában egyaránt jelen van. A fejlett ipari országok ugyanis túlértékelték saját helyzetüket és lehetőségeiket, és rá kellett jönni saját korlátaikra, ellentmondásaikra, amit sokan nem hajlandók önkritikusan szemlélni.

A közép-kelet-európai régió lakossága ugyanennek a nyugati jólétnek és a demokrácia lehetőségeinek délibábját kergette. Rá kellett azonban jönnie, hogy a demokrácia nem szép és korrekt, nem nyugalmi állapot és főleg nem hoz automatikusan jólétet azoknak, akik ebbe belekerültek. A demokrácia - jobban megismerve - számos rútot és rossz oldaláról mutatkozik meg. Bár korántsem tökéletes, **mégis ez kell**, mert nincs nála jobb. Karl Popper jól érzékelteti a dolog lényegét: ne azért válasszuk a demokráciát, mert biztosan jó, hanem azért, mert a diktatúra rossz. Az európai kultúrkörben ezért nincs alternatívája a liberális demokráciának.

A szovjet birodalom bukása tehát **nem a Nyugat diadala volt, hanem a modern ipari tömegetársadalmak globális válságának a kezdete**, a technológia diktálta világrend egyensúlyvesztése, amit rövidesen még súlyosabb és kevésbé békés földcsuszamlások követnek.

A gazdaság egésze, a termelési mód jutott válságba.

Ennek a válságnak egyik legjellegzetesebb megnyilvánulása, hogy egy hatalmas munkanélküli tömeget hozott létre. **A munkanélküliek reménytelenül magas száma eltérően a klasszikus kapitalizmustól, nem elsősorban a fogyasztás visszaesése következtében előállt átmeneti termelés kiesés következménye, hanem az új típusú termelési mód, a tömeges automatizáció és a termelési szerkezet átalakítása miatt ment végbe.** Félő, hogy az egész fejlett és iparilag fejlődő társadal-

makban jelentős részük soha sem lesz képes ismét állandó munkát találni.

Most úgy látják Nyugaton is, hogy az élet sokkal bonyolultabb, mint az a kétpólusú szembenállás időszakában volt. Akkor meglehetősen leegyszerűsítették a dolgokat. Amit a Nyugat gondol és tesz, az az abszolút jó, ami Keleten van, minden rossz. Erkölcsi skrupulusaik tehát nem voltak.

Az államszocializmus összeomlása után a Nyugat még nem tud választ adni a világ új kihívásaira.

A közép-kelet-európai térség lakosságának nem szimpatikus a nyugati magatartás, mely sokat ígért, de keveset adott, valójában nem tudta jól kezelni a térséget. A győztes kapitalizmus a centrum-periféria logikáját érvényesítette és érvényesíti. Inkább jeleskedett gazdaságaink leteperésében és a maga érdekeinek megfelelő kiaknázásában, mint azok számukra és számunkra is hosszabb távon célravezető talpra állításában.

A hidegháború elmúltával nem lehet tovább folytatni a kapitalista rendszer belső problémáinak elhallgatását. A világméretű szembenállás idején a rendszer megkérdőjelezésének számított a belső feszítő bajok és gondok nyilvánosságra hozása, mondván: minden kritika a szovjetek malmára hajtaná a vizet.

2. Korunk a globalizáció folyamata

A Szovjetunió szétesésével ideiglenesen létrejött egypólusú világ az egyetlen szuperhatalom, az Egyesült Államok relatív gyengülésével, más országok, Japán, Kína gazdasági súlyának növekedésével, a két Németország egyesülésével, a multilaterális berendezkedésű világrendszer felé mutat, a világ egyre inkább multipolárisává (sokpólusúvá) válik.

A következő évtizedekben újabb gazdasági-hatalmi központok jöhetnek létre. De ez sem változtat azon, hogy Földünkön csak **egyetlen vilárendszer, egyetlen világgazdaság van**. Korunk - s ez a XXI. századra még inkább jellemző - fő folyamata a globalizáció.

A világ multipolaritását elismerve van **3 hatalmi-gazdasági erőközpont**: az Egyesült Államok a NAFTA-val együtt, Japán és a Távol-Kelet, ill. Nyugat-Európa.

Már a jelent is, még inkább a következő század elejét a három nagy gazdasági agglomeráció versenye jellemzi.

2.1. Nyugat-Európa

Kontinensünk paradox helyzetére jellemző, hogy míg Nyugaton 1994. január elsejétől az Európai Közösség 12 országa Európai Unióvá alakult, az Európai Gazdasági Tér 17 országra terjedt ki, s létrejött az Európai Monetáris Intézet, előtérbe került a **politikai unió megteremtése**, ezek a döntések már a XXI. század felé mutatnak a fejlett Európában, addig a kontinens **keleti felében a XIX. századi nacionalizmust megjelenítő polgárháborúk dúlnak**.

Az EU minden tagállama rendkívül nehéz helyzetben van: a nettó adósság az idén a GDP 6,5%-a, a munkanélküliség 12%-os.

Nyugat-Európa a három nagy integráció versenyében sok jóra nem számíthat. Az integráció szervezett formája nem elegendő a sikerhez. Ráadásul Nyugat-Európa a legkisebb is a versenytársak között.

Egész Európa világpolitikai és világgazdasági súlyát tovább gyengíti, hogy a Nyugat egésze **nem tud mit kezdeni a közép-kelet-európai térség feszültségével**. Válságkezelési próbálkozásai vagy megkésnek vagy hibásak, vagy mindkettő jellemző rájuk. Példa erre a

tragikus boszniai kölcsönös népirtás diplomáciai előidézésében játszott nyugati szerep és a harcok kitörése óta tapasztalt tehetetlenség.

2.2. Pax Americana: Partnerség, világbarátság

Minthogy a világ egyetlen szuperhatalom, az emberiség XXI. század eleji jövőjét döntően befolyásolja mindaz, ami az Egyesült Államokban történik.

Az USA lenyűgöző katonai erejétől és gazdasági teljesítményétől elbűvölt társadalomtudósok csoportja - bár azt sok kritikával is illeti -, nem tud más világfejlődési modellt sem elképzelni, mint az amerikanizmust. Az Egyesült Államok példája a mai világhelyzet modellje.

Amerika, hagyományai szerint, a világot kívülről és felülről szemléli. Beidegződéseitől nem tud, küldetéstudatától nem is akar megszabadulni.

Amerika azonban képtelen a Pax Americanát megvalósítani. "A hidegháború végével a világban az anarchia inkább nőtt, mintsem csökkent volna. Az Egyesült Államoktól nem várható el - de nem is képes rá -, hogy a világ valamennyi nyomorúságára megoldást találjon" (Schlesinger 1993:43).

Teljesen megalapozatlanok voltak azok a feltételezések, hogy a kétpólusú szembenállás megszűnése a nemzetközi feszültségek általános csökkenéséhez vezetnek. A tények a jövőre is azt valószínűsítik, hogy "a posztkommunizmus időszaka az államok közötti nyíltabb konfliktusok kora is" (Fucher 1992:59).

Amerika lassú, de folyamatos hanyatlásának számos jele van: az ország súlyosan eladósodott, hatalmas költségvetési hiánnyal küzd, a szociális feszültségek döbbenetesek e gazdag országban.

“Az Egyesült Államok helyzete paradox - ismeri el Arthur Schlesinger. - Katonai szuperhatalom, de nem tudja vállalni háborúinak költségét”. (Schlesinger 1992). A hivatkozás az Öböl-háború esetében volt a legnyilvánvalóbb: jórészt Németország és Japán fizette meg a sivatagi háború kiadásait. A kínaiak ezt sokkal profánabban fejezik ki, amikor az USA-t “kéregető rendőrnek” titulálják.

Az Egyesült Államok úgy akarja megőrizni világelsőségét, hogy ne kelljen ezért sok áldozatot hozni katonailag. Ezért híve a globális békének, hogy mint első kereskedő, profitban a legtöbbet nyerje a globális békén. A fő szerep ehhez a csendes-óceáni térség.

A globális békéhez elengedhetetlen szüksége van a partneri Oroszországra. A tények azt mutatják, hogy az USA-t Közép- és Kelet-Európából igazán csak Oroszország érdekli.

Az amerikai ajánlat a világhatalmi szerepvállalásban még osztozkodásra is buzdít. Ebben nem kevés a számítás: amihez Amerikának nincs pénze, ideje és közvetlen érdeke, azt szívesen rábizza az oroszokra saját maga tehermentesítése érdekében is. Az oroszok pedig építhetik saját modern, nyitott országukat, s eközben pénzt, időt és önérzetet is meríthetnek megtépzott nemzeti öntudatuk erősítéséhez és gazdasági talpraállásukhoz.

2.3. Japán, Kelet-Ázsia, Kína

Már jó ideje a világ legdinamikusabban fejlődő része a csendes-óceáni térség. E vonatkozásban a sajtóban és a közgazdasági szakirodalomban Japán és a “kis-tigrisek” térhódítása keltett rendkívüli érdeklődést és izgalmat.

A 80-as évek eleje óta a délkelet-ázsiai gyorsan fejlődő országban a gazdasági növekedés üteme háromszor akkora, mint Nyugat-Európában, vagy az Egyesült Államokban.

Japán és Délkelet-Ázsia huszonöttször többet fordított az alap- és a középfokú oktatásra, mint a világ más államai átlagosan. Norman Macrea közgazdász a japán gazdasági csoda sikerét nagy mértékben az 1945 után kifejlesztett japán középiskolai rendszernek tulajdonítja. Ez olyan eredményes, hogy: "Ma egy közepes japán diák többet tud matematikából, mint az amerikai diákok 99%-a". (Macrea 1992:5).

Külön is figyelemre méltó, hogy gazdasági csodákat vagy csak formálisan működő többpártrendszerben vagy/és zömmel keményen diktatórikus politikai rendszerekben érték el. Mindez azt is jelzi, hogy Kelet-Ázsiában az atlanti-nyugat-európai értékrend aligha épül ki a maga teljességében. Mély erőt képeznek a konfuciánus értékek; a tekintélyelv és a többpártrendszer a maga politikai harcaival alapjában ellentétesek egymással. Ennek messzemenő következményeit az Egyesült Államokban és Nyugat-Európában még nem gondolták át.

Csak a legutóbbi években kezdtek odafigyelni a kínai gazdasági csodára. Sokáig ugyanis elhomályosította a látást az emberi jogok eltiprása, a Tienannen-téri vérfürdő, valamint a környezetvédelem kínai elhanyagolása. Sokan abban a vágyképben éltek, hogy a kínai államszocializmus is rövidesen összeomlik. S könnyen eljutottak ahhoz a kényelmes következtetéshez, mint például az indiai Jeevarathna Rajn. "A környezet elhanyagolása és a demokrácia elnyomása Kínában a kommunizmus lélekarangját húzza meg" (Rajn 1991:5).

A kínai politikai vezetést keményen megrázták a számukra is váratlanul és gyorsan bekövetkezett európai rendszerváltások. Kína "most az egyetlen globális aspirációjú szocialista hatalom maradt egy poszt-kommunista világban". (Kim 1992:247).

Kínában méreteit és társadalmi-gazdasági hatását tekintve olyan minőségi átrendeződés zajlik, ami rohamos és folyamatos gazdasági fellendülést, társadalmi modernizálódást eredményez. Az átmenet-höz szükség van az átalakulást nem fékező központi hatalomra, a gya-

korlatias kommunista pártra, amely segít elkerülni a zűrzavart és stabilitást biztosít. A hatalom a pragmatikus párt, a rugalmas hivatalnokréteg és az üzletemberek együttes uralmához vezethet el. Nem valószínű, hogy az országban rövid távon parlamentáris demokrácia alakulna ki.

Úgy teremtik meg a dinamikus piacgazdaságot, hogy a korlátozott paternalista állami funkció is fennmarad, nehogy a piacgazdasággal együtt járó kizsákmányolás olyan elviselhetetlen következményekkel járjon, hogy a munkások lázadni kezdjenek.

Kína világhatalommá kíván válni, politikai stabilitását meg akarja erősíteni. E célok eléréséhez a kínai vezetés a gazdasági reformok és a gazdasági potenciál fejlesztését tűzte napirendre és folytatja sikeresen. Figyelme homlokterében az ázsiai-csendes-óceáni térség áll.

De facto gazdasági integráció jellegű, fejlődő együttműködést tart fenn - déli tengerparti tartományi révén - Hongkonggal, Makaóval és Tajvannal. Ez a gazdasági együttműködés hivatalos politikai intézményi keretek megteremtése nélkül történik, amit ma már **“nagyobb Kínának”** vagy **Kínai Közös Piacnak** is neveznek (Tálas 1992: 41., illetve 24-44.) Jelentőségét az együtt képviselt gazdasági potenciál, továbbá az adja, hogy az adott országok gyorsan növekvő gazdaságokat képviselnek és valamennyien döntő nagyságrendben **kínaiak**.

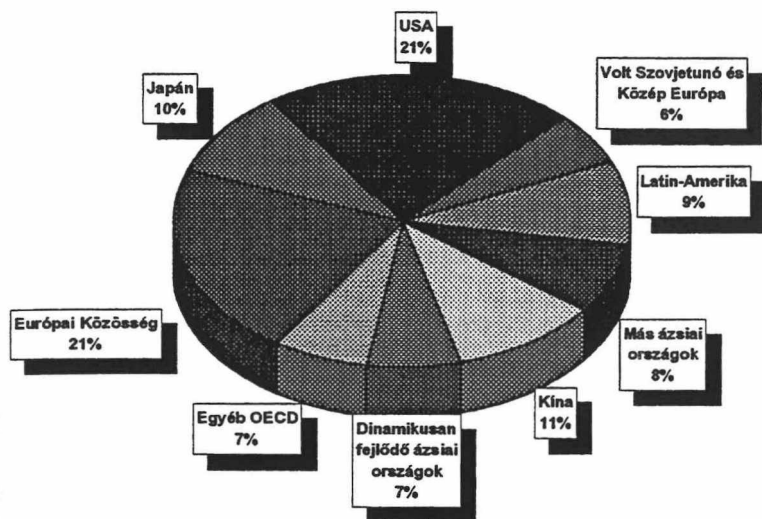
Összességében a 2000-re várható hatalmi átalakulás - a valuták fogyasztói erejére épülő világbanki számítások szerint - az USA részesevé a világgazdaságból az ezredfordulón **stabil első helyet** biztosít számára. A Barclays de Zoete.Wedd pénzügykutató intézet számításai 22,2 százalékos világgazdasági részesedést prognosztizálnak számára. Az Európai Közösség és az EFTA részesedése a világgazdaságból a GDP-re vetítve csökken.

A leglátványosabb változás az országok gazdasági erejének sorrendjében várható. A még toronymagasan vezető USA-t Kína fogja követni, tőle némileg lemaradva Japán már csak a harmadik lesz. Kína és a dinamikusan fejlődő kelet-ázsiai országok együttes GDP-je közeledik az Európai Közösség erejéhez. Ez az ún. "kínai univerzum" gyors előretörését jelenti, hiszen az említett országcsoportba tartozó országok gazdasági kulcspozícióit (Malajzia, Indonézia, Szingapúr, Hongkong és Tajvan) kínaiak uralják.

Mindebből a XXI. század eleji jövő kilátásai is hozzávetőlegesen kibontakoznak. A mennyiségi fejlődés alapján - ha a legutóbbi 14 éves kínai 6,5 százalékos bruttó nemzeti termék növelési ütem különbség az Egyesült Államokkal szemben megmarad, s nem következik be társadalmi változás, kb. 2015-re a kínai gazdaság mennyiségi fejlődése már megelőzheti az USA-ét. Jordán Gyula joggal figyelmeztet arra, hogy: "Az értékelésnél és a világhatalmi szerep mérlegelésénél növekvő súllyal esnek latba olyan területek teljesítményei, mint a mikroelektronika, a biotechnológia, a telekommunikáció, a robottechnika stb., ahol Kína elmaradása még tetemes. (Jordán 1994:49).

Az USA és Nyugat-Európa radikális meggyengülésével a XXI. század közepére teljesen megváltozhatnak az erőviszonyok. Gus Hooke ausztrál közgazdász előrejelzése szerint Ázsia képviseli 2050-ben a világgazdaság 57 százalékát. Az OECD-be tömörült 24 ipari állam akkor mindössze a világgazdaság 12 százalékát teszi ki.

Átrendeződő világgazdaság A világ bruttó hazai termékének megoszlása 2000.-ben

A XXI. század elejét az elemzők még általában Észak-Amerika és Ázsia koraként látják.

3. Az ember élete és világa a XX. század végén és a XXI. század elején

A világban hatalmas átalakulási folyamat megy végbe: a fejlett országokban az ipari társadalom posztindusztriálissá válása. Jellemző a történelem felgyorsulása és az átfogó válságfolyamat felerősödése.

Howard L. Parsons a jelenkor globális válságáról szól, melyet a terjedő szegénység, a termelőerők, javak és lehetőségek egyenlőtlen elosztásából fakadó problémák, az emberi jogokból való megfosztottság, a katonai tömegpusztítás fenyegetése, a természeti környezet ijesztő mértékű pusztulása és az emberek közötti elidegenedés jellemez. (Parsons 1992:79).

A technológiai világversenyben lemaradt régióknak alárendelt szerep, növekvő eladósodás és kiszolgáltatottság jut osztályrészül az új világrendben.

Jelen ismereteink alapján a politikailag és gazdaságilag sikeres liberális demokráciává válásra a 27 ún. posztkommunista ország közül talán 5-nek van esélye. Ezek: Csehország, Magyarország, Lengyelország, Észtország és Szlovénia.

Ha kétszer gyorsabb lesz az évenkénti fejlődésünk, mint az utolérni kívánt országoké (Németország és Ausztria) életszínvonalbeli hátrányát Csehország 30 év, Magyarország 46 év, Lengyelország pedig csak 63 év alatt dolgozná le. Négyszer gyorsabb fejlődési ütem esetén is - aminek igen kicsi a valószínűsége - a három említett ország 12, 17, illetve 23 év alatt érné utol fejlettebb partnereit.

“Az egész világot belengi a garantált jövő hiánya, a jövő bizonytalansága. A bizonyosan jobb jövő képe mindenütt összeomlott” alapítja meg Edgar Morin francia szociológus (Morin 1994:6-7).

A jövő telve lesz társadalmi konfliktusokkal, amelyet természetüknél és antagonisztikus ellentmondásosságaiknál fogva civilizációs problémákat feszegetnek. Morin szerint a jövő konfliktusai abból származnak, hogy “...képtelenek leszünk új társadalmi formákat találni, amelyek elvezethetnek a globális korszak civilizációjához; abból, hogy képtelenek leszünk kézben tartani a technika és a tudomány felgyorsult és vak fejlődését; abból, hogy képtelenek leszünk megoldani saját civilizációnk válságát gazdasági, kereskedelmi és technikai

szempontok határozzák meg. Ebben az összefüggésben a konfliktusok a jövő válságából és a múlt bosszújából származnak majd, sőt talán már ma is így van.” (Morin 1994:7).

A XXI. század legnagyobb emberi kihívása, képes lesz-e az emberiség a helyi tudatosság fejlődését összekapcsolni a globális tudatossággal.

Véleményem szerint erre nincs sok esély. Nem remélhető, hogy olyan intelligenciát ki lehet fejleszteni, amely képes szembenézni a világ sokszínűségével, az emberi létet fenyegető problémák megoldására való tömeges készséggel és képességgel.

Egy világtörténelmi kataklizma kiszámíthatatlan fordulataival állunk szemben. A hidegháború vége nem hozott sem békét, sem gazdasági fellendülést a világnak.

Az eufória-elméletek megbuktak, de a közemberek nemcsak a mi régióinkban, hanem az Egyesült Államokban, Japánban, Nagy-Britanniában és Németországban végzett közös közvélemény-kutatás adatai alapján is úgy látják, hogy a hidegháború biztonságától-bizonyosságától megfosztott világ veszélyesebbé vált és úgy vélekednek, hogy öt év múlva még rosszabb lesz a helyzet.

Az emberiség túlélése reális célkitűzés, a világvég-jóslatok eddig sem váltak be, ezután is van remény az erőforrások kiapadásának, a környezetszennyezés okozta károsodások ellensúlyozására, hiszen ezeket a technika, a tudomány haladása képes ellensúlyozni.

Nincs azonban válasz arra, miként lehetne fékezni azt az egyre növekvő szakadékot, amely Észak és Dél között, illetve ma már Nyugat és Kelet országai között is megtalálható.

A **sovén nacionalizmus** feltámadása tragikus konfliktus a XX. század végi és a XXI. század ember számára. A faji, vallási és etnikai előítéletek ismét eluralkodtak, megszüntetésükre nincs sok remény.

Arra sem látok reményt, hogy az elidegenedés, az értékválság megszüntethető lenne. A pénz globális uralma mindent átalakít. Van és lesz ennek pozitív tartalma is : fajták, népek, civilizációk keveredését eredményezi. Pl. Huntington szerint jó hatással lesz az emberiségre, hogy előtérbe kerül az ázsiai buddhizmus, brahmanizmus, melyek a kiegyezést, együttműködést és a tolerancia szellemiségét képviselik. Így a konfliktusteremtő, kizárásos, mások legyőzésére irányuló amerikai-európai minták ellen hatnak.

A **hétköznapi ember számára** a világnak egy leszűkített változata képződik le. Az egyén saját vágyai, céljai, értékei alapján próbálja alakítani saját világát, megtalálni valamiféle sajátos eligazodási rendszert.

Ezek birtokában könnyebbek lesznek képesek leküzdeni a mindennapi élet akadályait, keresve amiben lehet, az értéket, a szépet. Ez a legoptimistább forgatókönyv.

Jegyzetek

1. **Fucher, Michel:** Európa viszontagságos időszaka.
Európai Szemle 1992.60.
2. **Fukuyama, Francis:** The End of History and the Last Man.
The Free Press. A divisions of Maximillan, Ind. New York, 1992.
3. **Jordán Gyula:** Kína és a megváltozott nemzetközi helyzet.
Társadalmi szemle, 1994. I. 47-59.
4. **Julien, Claude:** A piac törvényei és az emberek.
Le Monde Dimplomatique, 1992. június.
5. **Kornai János:** A gondolkodásban a leglassúbb a rendszerváltás.
Magyar Hírlap 1992. május 22.
6. **Macrea, Norman:** Janos Neumann's Biography.
Economist Publisher. 1992. 50.
7. **Parsons, Howard L.:** A jelenkor globális válsága - marxisták és keresztények kapcsolatának dialektikája.
Magyar Filozófiai Szemle 1992/1-2. 79-90.
8. **Rajn, Jeevarathna:** China: The Poisoned Earth.
Time, 1991. május 20.5.
9. **Schlesinger, Arthur:** El Pais, 1992. április 14.
10. **Schlesinger, James:** Az amerikai külpolitika a hidegháború után
Európai Szemle 1993. 4.sz. 35-44.
11. **Tálas Barna:** Kínai Közös Piac-vízió vagy perspektíva.
Budapest Bank Tanulmányok 2. és Külgazdaság 1992. 9.24-44.
12. **Toffler, Alvin:** Hatalomváltás. Tudás, gazdaság és erőszak a XX.
század küszöbén.
Európa Könyvkiadó Bp. 1993. 643.
13. **Toffler, Alvin-Morin, Edgar:** A múlt bosszújától a jövő válságáig.
In: A világ nagy hatalmai. HVG-World Media, 1994. március 1.6-11.